

Божидар Шекуларац

ИСТОРИЈА СИМБОЛА У ЦРНОГОРСКОМ ГРБУ

Налазећи се, стицајем историјских околности, на простору близу западноевропских утицаја и култура, племство у Црној Гори прихвата употребу грбова још у средњем вијеку. Успостављањем пријатељских веза и односа са Русијом у вријеме Петровића – Његоша, саставни елементи грбова се јављају као мотиви преузети из грбова источне хералдике. Било је и оних који су формирали оригиналне грбове на основу породичне или родовске традиције настојећи и да што више истакну своје племићке знаке или везе са истакнутим породицама или владарима. У почетку елементи су били веома једноставни, али са усавршавањем грба то постају завршене и оригиналне композиције са одређеним представама о самобитности и традицији.

Најстарији грбови у јужнословенским земљама јављају се најприје на каменим споменицима приморских градова. Појединци су своје грбове доносили из западноевропских земаља или Византије, или су их израђивали под њиховим утицајем.

Симболи на грбовима привлаче посебну пажњу зато што пружају мноштво података о носиоцу грба. Симболично изражавање показује да човјек настоји да одгонетне окружење. Симбол има особину да у једном приступачном изразу споји све свјесне и несвјесне утицаје, инстинктивне и духовне снаге које се сукобљавају или усклађују у човјеку.

Ријеч *симбол* има више значења али је за хералдику интересантна само ријеч *амблем*. *Амблем* је видљив лик усвојен договорно, да би предочио какву идеју, физичко и морално биће: застава је амблем домовине, ловор је амблем славе итд.

Симболика грбовних слика и појединих боја ријетко је претходила настанку грба, већ се чешће јављала као накнадно тумачење. Грбовна слика се састоји од геометријских облика, стилизованих животиња, чудовишта, биљака, небеских тијела и свакојаких предмета.

Као најстарије црногорско знамење (амблем, симбол) може се потенцијално узети печат дукљанског архонта Петра, из друге половине IX вијека, првог познатог дукљанског владара, претходника кнеза Владимира, каснијег првог црногорског свеца, који на аверсу има лик св. Богородице са Христом и лијепо обликоване крстове и кружиће налик монограму са страна. Предпоставља се да је св. Богородица била заштитница дукљанских владара јер су цркве чији су они ктитори углавном су биле њој посвећене.

Лик свеца заштитника – патрона јавља се као симбол на печатима и грбовима градова, печатима српских владара Немањића (нпр. кнеза Мирослава) којима је био заштитник св. Стефан (Стјепан).

Крстови на печату архонта Петра имају симболично значење као саставни дио крстоликог монограма који је као специфичан мотив преузет из византијског културног круга. Ова хералдичка композиција указује да су дукљански владари употребљавали крст као религиозни симбол у грбу више од два вијека прије српске династије Немањића.

На аверсу оловног печата Ђорђа Бодина (XII в.), сина дукљанског краља Бодина, налази се лик св. Георгија у стојећем ставу, са мачем у десној руци, а штитом у лијевој. Очигледно да је Ђорђе као свог заштитника прихватио св. Ђорђа једног од највећих светаца у православљу, опет под утицајем сусједа Византије.

Овдје би се могли убројати и печати манастира у Црној Гори. Најстарији је свакако онај Митрополије Врањине (XIII-XIV в.) који на аверсу садржи уметнут лик св. Николе и са страна натпис са именом свеца.

Црногорци су имали тзв. крсташ - барјак, као општеприхваћени симбол (бијело поље са црвеним обрубом и црвеним плоснатим крстом у средини). Дакле, крст као симбол који је утемељен на “алај – барјаку” вјероватно је коришћен још у епохи Војислављевића. Тај тзв. “плоснати крст” налазио се на палијама што су дукљанско-барски надбискупи добијали од папа, у вријеме када су држава и црква

биле тијесно повезане. Црквену заставу са бијелим крстом у средини као симболом сачували су Црногорци у Пероју, у Истри, коју су приликом пресељења 1657. године понијели са собом.

Бијели крст на црвеном пољу налазио се и на црногорској поморској застави из 1880. године. Дакле, крст је имао улогу грба и био симбол вјере и црногорске традиције. Иначе, крст је најсвеобухватнији од свих симбола, а постоји још од најдавнијих времена.

Боје у грбу који је штампан у црнобијелој техници, означавају се посебним системом црта: црвена (усправне црте), плава (водоравне црте), зелена (косе црте), црна (уско квадриране), златна (тачкице) и сребрна (празно-бијело поље). Овај начин обиљежавања боја у хералдику је уведен још почетком XIII вијека.

Овдје желимо истаћи да је у грбу династије Војислављевића био лик свјетитеља заштитника, како се види и на фресци св. Михаила у Стонској цркви.

Слично је и на фресци у цркви Св. Петра у Бијелом Пољу гдје је сачуван приказ грба кнеза Мирослава, димензија 48 x 60 cm, са двоглавим црвеним орлом на бијелом штиту, гдје су главе орлова стилизоване у облику љиљана.

Доласком Немањића и формирањем немањићке традиције долази до промјена у Дукљанској држави на свим пољима, па и у хералдичким симболима код којих доминира двоглави орао на штиту грба.

Знак двоглавог орла има дугу историјску традицију, а у Рашкој је преузет под непосредним утицајем Византије. Двоглавог златног орла у полету на грбу имали су црногорски владари Црнојевићи и Петровићи, што је разлог да се детаљније позабавимо овим симболом.

Вјеровало се да наведени симбол потиче из Рима и времена цара Константина Великог и да је отуда преузет у Византији. Међутим, овај амблем се јавља у Византији тек у посљедњим вјековима царства (од XI в.), а као амблем царског достојанства пред сам пад царевине.

Његово поријекло се везује за азијске народе и њихова вјеровања. Још у Вавилону се орао приказивао као симбол моћи државе. Двоглави орао у сумерским митовима говори о дуплим људима и звијерима. Понекад представља и крилато божанско сунце.

Најстарији облик двоглавог орла датира око 2500. године прије Христа и везан је за идеју божанства.

У Етиопији и Египту под сумерским утицајем употребљава се на металним украсима 2000 година прије Христа, а у Месопотамији у хетитским споменицима 1500. године прије Христа. Овај посљедњи

се јавља као доказ утицаја азијских вјерских симбола на народ индоевропског поријекла.

Код европских земаља најстарије примјерке представа двоглавог орла, поред Византије, сусрећемо у Шпанији XII вијека, гдје се приказује црни орао на црној подлози.

У средњем вијеку орао је као главни симбол кориштен и код других народа – муслиманских султана, монголских канова, хришћанских држава у Западној Европи итд.

Цар Фридрих II, који је лично ишао у Јерусалим на челу крсташа 1229. године, служио се царским знамењем црним двоглавим орлом на златном пољу.

Под утицајем политичких веза с Истоком и Цариградом употреба двоглавог орла као симбола власти шири се и у друге земље Средње и Јужне Европе. Ово се свакако односи и на Рашку (Србију) за вријеме владавине Немањића који су, под утицајем Византије, у своју државну традицију увели представу орла.

Орао – краљ птица као њихов општи симбол, је истовремено и симбол анђела. У антици он је Зевсова птица, а у сибирским шумама краљ неба. Кад орао упире поглед у сунце симбол је разумске перцепције. Истовремено, орао може бити и птица заштитник која са врхова космичког стабла чува попут лијека против свих зала. Понекад се изједначаје са муњом и громом, јер раширена крила (као у црногорском грбу) подсећају на изломљене црте муње и крста, а ови су опет симбол цивилизације, ловаца и ратника.

Уколико се орао доведе у везу с јагуаром или лавом (као у грбу Петровић) онда је симбол довођења небеске снаге у везу с телурском снагом. Ако се има у виду да је лав симбол моћи највише власти, симбол сунца и злата, свијетлости, ријечи и правде, онда постаје потпуно јасно довођење у везу ова два знака у црногорском грбу. Двоглави орао је симбол врховне власти, односно царства, краљевства, краљ краљева.

У грбовима су заступљени разни *елементи, природне појаве и небеска тијела*, као: сунце (увијек златно), мјесец, звијезде (петокрака, шестокрака и осмобрака), комета, муња, пламен, дуга, облаци, бријег, пећина, вода (ријека, море, језеро), острво, обала, кланац, долина итд.

Шестокрака и осмобрака звијезда су увијек сребрне, а петокрака сребрне или црвене боје.

Звијезда је извор свјетлости, па приказана у храмовима и црквама има небеско значење. Она је симбол духа, духовне снаге, свјетлости која продира кроз таму.

Звијезда петокрака је симбол средишњег читавања свјетлости, мистичног средишта и жаришта универзума. Шестокрака је симбол везе духа и материје, активног и пасивног принципа, ритам њихове динамике. Седмокрака симболизира број седам, свемирску лиру, сједињавање четвороугла и троугла.

Звијезда је као симбол употребљавана у свим временима, у разним приликама и поводима: у књигама, на новцу, оружју, декорацији, користе је политичке и вјерске вође итд. У Старом завјету она је симбол анђела. Звијезда Даница најављује рађање новог дана, као симбол самог принципа живота. Код Маја се приказује, у виду очију из којих извиру свјетлосни зраци итд.

Митолошке животиње су многобројне: двоглави орао, феникс, грифон, хидра, сфинга, крилати лав, крилата риба, сирена, змај и др.

Змај је чест лик у грбовима и код јужнословенских народа. Приказан је обично као неман која се састоји из дијелова разних животиња: уста крокодила из којих бљује ватру, језик змије, крила шишмиша итд. са четири или рјеђе, двије ноге (Змајевићи, Пераст).

Двоглави орао се, поред црногорског државног грба, налазио и у грбу многих породица као и код других балканских земаља.

Крст је најраспрострањенији симбол и на грбовима се налази у разним варијантама. Он је прије свега симбол црквене власти и установа, али и симбол државе (нпр. Швајцарска) или градова. Неријетко се комбинује са ликовима светитеља. Крст понекад на штиту не додирује његове ивице.

Крст се потврђује као симбол још од најстаријих времена у Египту, Кини и др. земаљама, трећи је у низу од четири темељна симбола и чини везу између њих пресијецањем два правца у средишту, тако да се добијају четири сегмента. Крст као четвороугао симболизује земљу. Најсвеобухватнији је од свих симбола. Крст са једном пречком је *крст јеванђеља*, са двије пречке *зрчки*, са три пречке *крст црквене хијерархије* (*џајски*). Поред ових основних постоје и многе варијанте крста са различитим значењима и симболиком, као што су: малтешки крст, мистични, тзв. живи, омеђени, келтски усмјерени итд.

У црногорским грбовима кацига је металне боје, а плаштеви у више боја. Тако у грбу Балшића, Црнојевића, Вукотића, Пламенаца... кацига има сребрну боју (једном код Балшића и Црнојевића златну), а плаштеви су: код Балшића и Црнојевића црвене боје, Вукотића зелене, Пламенаца плаве боје итд.

Понекад се на кацигама налазе обиљежја феудалне титуле, ранга или привилегија и сл. Отуда се може говорити о хералдичким кацигама царева и краљева, бастарда и племића, војвода, принчева, витезова, грофова, барона, центлмена итд.

Оне су често украшаване разноврсним детаљима.

*Укра*с кациге обично је садржао природне ликове, односно ликове који су већ били на штиту. Ове ликове можемо подијелити на слиједеће групе: биљни мотиви (лишће, гране, стабла), пера или перјанице, шешири разних облика с перима или крилима, кугле, укошени рогови животиња, крила, птице, ратни знаци – заставе, барјаци, затим, људске или животињске фигуре, рибе, змајеви и друге немани и сл. Украс на грбу Балшића је глава вука, а на грбу Црнојевића змај.

Круна представља највиши ранг у грбу и употребљавана је само у кругу привилегованих. Стога она може бити: царска, краљевска, кнежевска, војводска, грофовска и другог племства. Круна је увијек обојена златном бојом и симболизује врховну власт или господство. Обавезни дио круне су украси: брилијанти, лорово или палмино лишће и крст на врху. Царска и краљевска круна су по правилу имале по седам кракова, од којих се пет видјело, а кнежевска пет крака, од којих су се три видјела. Одступања има нарочито код старијих грбова.

Типичан примјер застора на црногорским грбовима налазимо на грбовима Петровића који су споља црвене боје, а унутра металне (златне или сребрне).

Када се говори о црногорском грбу обично се подразумева да симболи потичу из времена Балшића и Црнојевића. Међутим, њихова традиција сеже у знатно дубљу прошлост Црне Горе. Тако лава налазимо представљеног на парапетним плочама са Превлаке код Тивта као и на фрагментима из цркве св. Стефана у Сустјепану изнад Херцег Новог (крилати лав), орла на парапетној плочи из цркве Св. Тома у Кутима, док су на которској крстионици из IX вијека орао и лав приказани заједно уз стабло. Сличне примјере налазимо и на средњовјековним надгробним споменицима на Црногорском приморју, гдје су на штитовима уклесани лавови у ходу или у стојећем ставу. На основу ових примјера очигледно је да су симболи у црногорском грбу наслијеђени из давне прошлости, вјероватно преко медитеранских земаља. Овдје свакако ваља на прво мјесто ставити Византију и Рим имајући у виду традиционалну суревњивост хеленства и латинитета која се нарочито читује у првим вијековима хришћанства, када ови свим силама желе да се наметну једни другима, наравно и земљама којима

су владали. Дукљанска држава налазила се управо на размеђи Истока и Запада и примала је утицаје и једних и других.

Типичан примјерак је печат Ђорђа Бодина који представља риједак примјер сфрагистичко-хералдичких споменика, названих “двојезичним”. Грчки језик је коришћен за аверсне натписе, који су садржавали имена свјетитеља, Христа, Богородице, чији су ликови били представљени. Латински језик је коришћен за обратну страну, гдје је стајало име титулара и дужност власника печата.

Представљање светитеља заштитника код Војислављевића је била устаљена пракса, уосталом као и код владара у другим земљама. Вјероватно је лик св. Михаила био на печату и грбу краља Михаила Војислављевића.

Утицај земаља Западне Европе осјећао се код балканских земаља у свему па и у хералдици. То се свакако односи и на Дукљанску државу, о чему је већ било ријечи. Додуше, хералдички подаци за тај период су веома оскудни, укључујући и градске грбове. Са доласком Немањића у Зету престају претензије и византијски културни утицаји.

Док је велики дио зетске државе пао у састав Османске империје, највећи дио Црногорског приморја освојила је Млетачка република. Управо ова околност је утицала да се и поједини грбови почну различито развијати, нарочито последице ослобођења и промјене статуса појединих градова, породица или држава.

У грб Балшића вучја глава је дошла под утицајем Запада, а двоглави орао у грбу Црнојевића преко Византије и других балканских земаља. Од времена династије Петровића у црногорској хералдици се уочавају још и руски, млетачки и аустријски утицаји. Поједини ликови из грбова често су били употребљавани на новцу, печатима и другим предметима који су припадали властели, феудалним владарима и појединцима.

Примјер за то је зетска династија Балшића. На печатима браће Балшић – Страцимира, Ђурђа и Балше II, од 17. јануара 1368. године, у отиску се оцртава вучја глава с разјапљеним чељустима.

На новцу Ђурђа I Балшића из седме деценије XIV вијека глава вука с разјапљеним чељустима има још и исплажени језик и дужи врат од лика на печату. На печатима Балшића глава вука окренута је супротно правилима, налијево, вјероватно због тога што је на печатњаку била правилно постављена, а на воску се одсликавала супротно.

Грб са вучјом главом разјапљених чељустима на штиту и исто таквом фигуром на круни понавља се и на новцу Балшића све до посљедњег

господара из ове куће – Балше II (1403 - 1421). Уочене су само мање ликовне варијације, што је вјероватно резултат доштампавања новца. На појединим новцима Балше III преко плашта види се пет кракова звијезде, док су краци према плашту отворени, што упућује на то да је у питању вишекрака звијезда. Вјероватно је на основу тога у “илирским грбовницима” представљена седмокрака или осмокрака звијезда на штиту грба Балшића, а вучја глава само на круни.

Дакле, у грбу Балшића вучја глава је сребрне боје, а штит и плашт црвене. Црвена боја доминира и касније у Црној Гори у грбу Црнојевића, тако да се скоро са сигурношћу може прихватити да је ова боја била и на оригиналном грбу Балшића. Осмокрака звијезда је златне или сребрне боје.

Генеа грба Црнојевића може се пратити од самог почетка до потпуног установљења амблема, а то потврђује чињеница да је Иван Црнојевић добио племићки грб на сједници млетачког Великог вијећа 24.02.1473. године, што је потврђено златном булом чији се препис чува у *Arcshivio di Stato di Venezia, Ex libro privilegiorum II, ch 54*.

На грбу је двоглави орао раширених крила са кутлама у канцама.

Средњовјековној балканској властели узор је био византијски двор, па отуда и тако честа употреба двоглавог орла као симбола у њиховим грбовима. Овај амблем источњачких култура преко Византије узимали су Немањићи, нарочито од времена Стефана Дечанског, као симбол своје моћи. Радо га употребљавају и деспоти Лазаревићи и Бранковићи.

Двоглавог орла су имали и албански великаши XV стољећа – Кастриоти, Мусаки, Дукађини... Родбинске везе Црнојевића и албанских племића утицале су могуће и на њих да дефинитивно прихвате двоглавог орла за свој амблем. Нарочито због претензија на територије Скендербега Кастриота након његове смрти 1468. године и права на наслеђе Маре Црнојевић, родом од Кастриота. Исто тако и прва Иванова жена Гојсава, родом од Аријанита Комнина имала је такође грб са двоглавим орлом.

Грб Црнојевића узет је и као украс на инкунабулама њихове штампарије (Октоиху и Псалтиру) који има двоглавог орла идентичног оном са парапетне плоче и печата Оснивачке повеље.

Аналогије ловоровог вијенца са круном, анђелима и птицама које чувају грб налазимо на каменој пластици у Италији, на јадранском приморју и у млетачкој штампи као ренесансне мотиве.

Двоглави златни орао Црнојевића доминира на њиховом штиту црвене боје која је у црногорској хералдици употребљавана и прије и после Црнојевића.

Крст је у XII вијеку постао главно знамење крсташа те он улази у њихове грбове као основни знак. Њега су стављали на штитове и на хаљине у борби против невјерника. Поједине породице су често уносиле измјене на овом знаку да би га могле користити. Зато је крст мијењао облик и боју.

Крст на шљему грба Ивана Црнојевића је свакако имао исто значење имајући у виду да је велики дио Црнојевића државе већ био окупиран и под турском влашћу, а они су морали селити своје сједиште неколико пута.

Традицију црногорског грба са двоглавим златним орлом из времена Црнојевића преузела је нова црногорска династија Петровић-Његош. Заправо, наставља се континуитет црногорског грба. Потврду налазимо у бројним изворима: архивима, музејима, печатима, повељама и писмима, заставама, разним предметима и објектима и на другом материјалу. Грб Петровића као владара и митрополита коришћен је истовремено и као грб књажевине и краљевине Црне Горе, што је била уобичајена пракса владара.

На грбу владике Данила је двоглави орао, свака глава носи круну, а трећа круна виси између ових. Орао је високо уздигнутих крила рађен по узору на Црнојевића грб, а на грудима носи мањи грб андријевског типа.

Данилов насљедник митрополит Сава такође уноси неке измјене у грб. На грудима орла нема никаквих додатака, а у канцама орао држи змију. Овај облик грба налази се на двије наспрамне стране на огради бунара у кругу манастира Подмаине, или Подострог, близу Будве, вјероватно из 1747. године. На двијема преосталим странама бунара су фигуре лава и главе анђела са крилима.

Змија као темељни архетип, повезан с изворима живота и имагинације задржала је своја симболична значења која су често посве опречна. Понекад је она такмац човјеку, избија из устију сјене, пукотине и процијепца, да би испљунула смрт или живот. Змија је, према *Bachelardu*, један од најважнијих архетипова људске душе. Земаљски подземни свијет, кроз који мора проћи сунце сваког дана да би осигурало своје поновно рађање, у Египту је потпуно у знаку змије. Надахњујућа улога змије у пуном свијетлу појављује се у митовима и ритуалима који се односе на животопис и култ великих божанстава пјесништва,

музике и медицине, односно на култ Аполона и Диониза. У хришћанству, према Књизи бројева, одабрани народ поново налази живот уз помоћ змије. Понекад је и Христ, као обновиатељ човјечанства, приказан као змија од мједи на крсту.

Симбол анђела је риједак у црногорској хералдици. Један од изузетака је на подмаинском бунару који са грбом и лавовима очигледно представља једну цјелину. Анђели су посредници између Бога и земаљског живота, а спомињу се у различитим облицима, у адским, угаритским, библијским и другим текстовима. То су духовна бића или прозачна тијела која од људи могу попримити само вањски изглед. Они су гласници, чувари, водичи звијезда, извршиоци закона, заштитници изабраних итд. Неки у њима виде симболе духовног реда, симболе божанских функција, везе појединаца са Богом, и сл.

Владика Василије је користио грб из доба владике Данила и свога савременика Саве.

Грб на печату владике Саве са писма од 18. XII 1779. је нешто измијењен. Нема змија и анђела, круна је другачија – срцолика и ужа, а натпис је дат у скраћеном облику.

Основне варијанте грба Петра I биле су скоро истовјетне.

Штит је квадратног типа, доље заобљен и горе с изломљеним угловима. У горњем дијелу је двоглави орао високо уздигнутих крила и главама спуштеним на крила. Изнад штита је круна краљевског типа смјештена између крста и владичанског штапа. Застори који прекривају штит падају до његовог дна. Испод орла у доњем мањем дијелу штита је лав у скоку окренут у десну хералдичку страну.

У вријеме владике Петра II Петровића Његоша, вјероватно због уважавања ауторитета већ проглашеног свеца, Петра I, није било промјена у црногорском грбу. То потврђују примјерци са печата и црногорског пасоша из 1834. и 1837. године гдје је поред мохура цијеле Црне Горе утиснут и Његошев печат. Једино је текст натписа различит. Тек ће на грбу печата са пасоша из 1843. доћи до мањих промјена, на коме се у духу промјена налази двоглави орао високо уздигнутих крила, али са малом круном изнад главе, скиптром и шаром у канџама, те ходајућим лавом.

Златни лав на црвеном штиту у црногорској хералдици је обично у покрету. Три сребрне шестокраке звијезде налазимо у грбовима црногорских породица (нпр. Церовића), али на државном грбу је изузетак. Она је честа у многим грбовима и увијек је сребрне боје, а јавља се и у комбинацији са полумјесецом.

Шестокрака звијезда симболизује обухватање духа и материје, активног и пасивног принципа, ритам њихове динамике и закон еволуције, док седмокрака симболизује број седам као склад свијета.

Мјесец као симбол је вијековима у употреби код многих народа, од Инка и Астека до новијег времена. Због вјечног враћања своје почетном облику и бесконачне периодичности мјесец је изразито небеско тијело ритма живота. Он управља свим космичким нивоима и универзално је средство мјерења. Мјесец је за човјека симбол пријелаза у смрт и из смрти у живот, односно цикличне обнове.

Изузетак са описаног државног грба, знак полумјесеца, може се наћи на црногорским породичним грбовима Вукотића (три сребрна полумјесеца окренута горе), Војновића (такође, три сребрна), Жарковића (три) итд. Шестокрака звијезда на црвеној подлози урађена је и на црногорској капи књаза Данила као пријестолонаслѣдника, вјероватно према црногорској традицији још од времена Црнојевића, јер су на грбу Ђурђа Црнојевића у Октоиху првогласнику из 1493/4. год. садржане четири шестокраке сребрне звијезде размјештене око ногу и репа двоглавог орла, на црвеној подлози. Четири звијезде у астрологији биле су најважније још у вријеме Вавилонског календара, као претходнице рођења свих Божјих синова. Није ли то симбол четири паса Црнојевића на челу Црне Горе?

Седмокрака звијезда из времена књаза Данила налази се и на капи војводе Ђура Кусовца.

Уколико се узме у обзир цијела композиција, орао као птица свијетлости и просвјетљења, симбол снаге и слободе, побједи и краљевског достојанства, те звијезде и полумјесец, симболи духовности и бесконачности, добија се јединствени амблем као небески симбол.

Доласком на црногорски пријесто књаза и касније краља Николе Петровића, с обзиром на његову дугу владавину, те међународно признање државе Црне Горе, настала су бројна знамења у виду грба, заставе, печата, медаља, војних чинова, државних звања, институција итд. То је довело до тога да су настале и различите хералдичке представе. Наравно, у почетку његове владавине хералдичких новина је мало. Са златног двоглавог орла скида се само мач из десне каце, док све друго у грбу остаје исто. Временом су промјене постале чешће и бројније. Лав се у односу на орла појављује у варијантама – на грудима орла у државном грбу, али и испод његових канци - на застavaма, старје-шинским ознакама (сенатора, командира), свечаним омотима књига и сл.

Послије Берлинског конгреса највећа промјена се односи на то да је двоглави орао некад сребрне, некад златне боје. Остали детаљи су тако постојани да се већ може говорити о стандардизацији или унифицирању амблема наслијеђених из ранијих периода. У варијантама када је лав *passant* испод канци орла, на малом штиту, на грудима орла уписани су иницијали “НГ” (Никола Први).

“Грб Књажевине Црне Горе је двоглави бијели орао са царском круном над орловскијем главама са царскијем скиптром у десној, а са шаром на лијевој канци. На прсима му је лав на црвеном штиту”. Међутим, од овога прописаног правила било је одступања, па је штит са златним лавом понекад зелен, некад плав, са зеленим подножјем, црвен са зеленим подножјем и тако даље.

Након проглашења Црне Горе за краљевину у грбу се умјесто тзв. царске, односно књажевске, ставља краљевска круна.

Поводом Божићног устанка црногорског народа, тзв. Божићне побуне 1919. године је урађен лијепо стилизовани грб који има благо овални штит уоквирен лорововим вијенцем на којему је ушлетена тробојка (црвена-небоплавно-бијела) тако да се појављује на осам мјеста. На врху грба је трака са геслом: ЗА ПРАВО, ЧАСТ И СЛОБОДУ ЦРНЕ ГОРЕ.

На штиту је двоглави златни орао са високо уздигнутим крилима, са малим црвеним штитом на грудима на чијем подножју сиве боје хода златни лав. У канцама орла су традиционално скиптар и шар, а преко његових груди се укрштају мачеви који пролазе кроз вијенац тако да корице мачева са страна подножја грба имају улогу чувара.

Мач је првјенствено симбол војничког позива и његове врлине, неустрашивости, његове функције и снаге, какав налазимо у грбу књаза Данила Петровића. Међутим, укрштени двосјекли мачеви на грбу црногорских устаника 1919. године представљају ратнички симбол, “симбол светог рата, који је прије свега унутрашњи рат”. Мач је истовремено симбол свијетлости и бљеска, оштрица која сјаји као муња, оружје витезова и јунака.

Нови грб црногорске државе појављује се 1945. године када Црна Гора враћа свој субјективитет као једна од шест република Федеративне Народне Републике Југославије. Поље овалног штита окружено је лорововим вијенцем гдје се на врху између завршетака кракова налази црвена звијезда петокрака, а у подножју тробојка (црвена, небоплавна и бијела) на којој је натпис: Федеративна Црна

Гора. На штиту је представљен масив Ловћена са капелом на врху и морем у позадини.

Измјене су услиједиле већ 1946. када ловоров вијенац златне боје у подножју повезује тробојка намјештена тако да је нестао натпис са претходног грба. На врху је, такође, црвена звијезда петокрака, а на пољу штита бијеле боје Ловћен тегетне боје са капелом на врху и морем у позадини. Године 1974. долази до измјена само на крацима петокрака.

Заслужује да се посебно опише и један регионални грб који је нашао мјесто у “Илирском грбовнику” као грб “Primoria”, односно “Primordiae”.

Грб Приморја је представљен веома једноставно. Састоји се само од полуокруглог штита црвене боје који са обје стране има полукружна удубљења. На штиту се налази рука човјека у оклопу са исуканом сабљом металне (сребрне) боје, као и рука. Овакав одсјечени грб припада тзв. њемачком типу штитова. Рука је краљевски знак, оруђе власти и ознака доминације. Десна рука је и рука која благосиља, знак свјештеничке власти, док је рука са мачем (сабљом) рука правде која симболизује стољетну борбу с освајачима и непријатељима. У библијској и хришћанској традицији рука је симбол власти и надмоћи. Она служи оружју и оруђу, по њој се човјек разликује од других живих бића.

Осамостаљивањем и јачањем градова у XIII вијеку појављују се градски грбови као симболи њихове независности. Тако је било и у Црној Гори. Грб града Бара је сачуван у десетак варијанти: са косим гредама (1-4), овалним, јајастим или троугластим штитом. Карактеристична су два грба Бара који на штиту имају симболе цвијећа – руже или љиљане.

Ружа се због изузетне љепоте највише користи као симбол живота, душе, срца и љубави. Међутим, у грбу је могла имати и друга значења: симбол проливане крви и поновног рађања, ружичаста боја знак је препорода итд. У грбу града Бара су три руже, симбол хришћанства.

С друге стране, љиљан је симбол бјелине, чистоће и недужности или израз метаморфозе. Љиљан у себи спаја симболику воде и мјесеца, чиме постаје цвијет славе. У грбовима се јавља са бројем шест (као у грбу Бара), што је симбол славе и извор плодности.

Ипак, за грб града Бара може се рећи да садржи типичне греде (косо или водоравно постављене) које симболизују чврсту везу града са морем и залеђем.

На улцињском циборију, с почетка IX вијека, поред имена донаторове жене (К) Гузме (донаторово име недостаје због оштећености натписа) сачувани су симболи бикова са страна који у грбовима представљају чуваре грба. Бик као симбол снаге, као вјерски амблем потиче из почетка III вијека прије н.е. Код Грка се узима за симбол побијешњеле силе посвећене боговима.

Грб града Пераста је веома декоративно урађен. Штит је раздијељен по средини крстом који лебди, а придржавају га двије затворене руке, око штита је украс са круном на врху. Лијева рука се повезује с правдом, а десна с милосрђем, док су обије на перашком грбу. Крст је најкарактеристичнији симбол хришћанских цркава, понекад симбол држава, а овдје и симбол града. Грб *Обћине Перашке* са страна има по двије заставе у улози чувара грба, а испод штита су два добоша испод којих је натпис OBCINA PERAŠKA.

Уопште узевши, заставе и барјаци су ратнички и државни симболи, уједно и знаци заповиједи, збора и амблем вође. Њима се позивало на акцију, ратничку или духовну. Барјак који се вијори симболизује кретање. Добош (бубањ) је симбол психичког оружја које изнутра слаби отпор непријатеља. Сматра се средиштем свете снаге, грми попут грома; диже народ на узбуну и напад, али је и сам глас заштитничких сила од којег потичу богатства земље.

Литература

1. С. Антољак, *Помоћне историјске науке*, Краљево 1971, 123.
2. Словарь иностранных слов, Под ред. В. И. Лёхина и Ф. Н. Петрова, Москва 1954, 167.
3. Большая советская энциклопедия, т. 10, Москва 1952, 602.
4. В. Змајић, *Heraldika*, Zagreb 1971, 11.
5. Ю. В. Арсеньев, *Геральдика*, Москва 1908, 207.
6. J. Chevalier – A. Gheerbrant, *Rječnik simbola*, Zagreb 1983, VI.
7. А. Палавестра, *Родословне таблице и грбови српских династија и властеле*, Београд 1991, 15.
8. А. Соловјев, *Посианак илирске хералдике и породица Охмучевић*, Гласник Скопског научног друштва књ. XII, Скопље 1932.
9. Б. Шекуларац, М. Атлагић, *Помоћне историјске науке*, Приштина 1997, 292 -326.

10. П. Мијовић, *Културе Црне Горе*, Титоград 1987, 152-153.
11. А. Коџар, I. Balta, *Романе историјске науке*, Tuzla 2003, 204 – 205.
12. Б. Шекуларац, *Трагови прошлости Црне Горе*, Цетиње 1994, 51-52.
13. Д. Радојевић, *Понешто о црногорским обиљежјима*, Побједа, Подгорица 08. XII 2001, 35.
14. А. Матковски, *Грбовиће на Македонија*, Куманово 1990, 17.
15. А. Соловјев, *Историја српског зрба*, Мелбурн 1958, 117.
16. Н. П. Кондаков, *Очёрки и заметки*, Прага 1929, 15.
17. Каменцова и Устюгов, *Русская сфрагистика и геральдика*, Москва 1963, 17.
18. М. Ђирић, *Хералдика I*, Београд 1983, 3.
19. Гласник хералдике, год. I, бр. 1, Загреб 05. IX 1937, 7.
20. Ю. В. Арсенијев, *Гералдика*, Москва 1908, 139.
21. А. V. Duišin, *Kodex des Adels in Croatien, Slavonien, Dalmatien, Bosnien – Herzegovina, Dubrovnik, Kotor, und Vojvodina*, Zagreb 1938, 74.
22. M. Gross, *O položaju plemstva u strukturi elite u sjevernoj Hrvatskoj potkraj XIX i početkom XX vijeka*, Historijski zbornik XXII, Zagreb 1978, 129.

Bozidar Sekularac

Histoire des symboles sur le blason monténégrin

Résumé

Sous l'influence des pays occidentaux, la noblesse monténégrine avait commencé à appliquer des blasons au Moyen âge. Se rapprochant de la Russie, notamment à l'époque de la dynastie des Petrovic, l'on introduisit des éléments particuliers de l'héraldique de l'Orient. Bien évidemment, il y en avait de ceux qui possédaient des blasons originaux pour accentuer sa tradition familiale et son origine nobiliaire. Au début, il s'agissait des éléments très modestes, mais, avec le temps, l'on pouvait constater des compositions originales et complètes des blasons entiers, représentant certaines idées de tradition et d'authenticité.

La fabrication des blasons était souvent inspirée par des raisons purement pratiques - souligner la différence entre les états, le peuple et les richesses des dynasties. Au Moyen âge, les souverains ont souvent prenaient le blason familial pour le blason d'état, ce qui valait aussi pour le Monténégro. La dynastie des Petrovic a rompu cette tradition et depuis cette époque, nous sommes témoins d'une hyperproduction des blasons qui se distinguaient en blasons d'état, de familles ou d'église. Par conséquent, si l'on suit le développement d'un blason, l'on est à mesure de reconstruire la tradition, les coutumes et la voie historique d'un état.

Si l'on observe de près le blason monténégrin, il est évident qu'il s'y trouve deux éléments principales: le lion et l'aigle. La plupart des gens pensent que ces symboles datent de l'époque des dynasties des Balsici et des Crnojevici. Mais, la tradition de ces symboles remonte beaucoup plus loin dans le passé. On trouve le lion sur une pierre tombale dans la presque île *Prevlaka* près de *Tivat* et aussi à l'intérieure de l'église Saint Stefan au-dessus de *Herceg-Nov*i. Concernant le motif de l'aigle, l'on en trouve un sur une pierre tombale dans l'église Saint Toma à Kuti, tandis que dans le baptistère de Kotor du IX siècle, le lion et l'aigle sont représentés ensemble près de l'arbre. Nous pouvons trouver des exemples similaires sur des restes des monuments du Moyen âge sur la côte monténégrine où nous pouvons voir sur les boucliers des lions gravés en marches ou restés debout.

Il est évident que les symboles sur le blason monténégrin remontent dans un passé très lointain et qu'ils ont été introduits au Monténégro par des pays méditerranéens. Comme l'état de Docléa se trouvait au carrefour de deux vastes empires, la Byzance et l'Empire romain, il était normal qu'il ait été obligé de subir l'influence de l'un et de l'autre empire.